

- 3) діти-жертви складають 60-70% втікачів, 98% дитячої проституції припадає саме на них;
- 4) 60% дітей страждають від проблем харчування;
- 5) 98% дітей страждають від численних особистісних розладів;
- 6) у 85% пацієнтів психіатричних клінік була своя власна історія насильства у дитинстві [3, с. 12].

Як бачимо, в результаті насильства дитина зазнає тяжких травм, що несе згубні наслідки для її подальшого фізичного та психічного здоров'я. Найбільша шкода завдається хлопчикам, тому що вони найчастіше беруть приклад із своїх батьків і, в майбутньому, у власних родинах поведуться аналогічно жорстоко. Для суспільства небезпечним є й те, що діти, котрі просто спостерігали за насильством у сім'ї, теж переносять цей негативний досвід у власне життя. В такій сім'ї виросте агресор, котрий вважатиме, що людину можна безкарно принижувати, та нормою є піднімати руку на слабшого. Таке виховання сприяє зростанню підліткової злочинності, від якої страждає все суспільство.

Важливою складовою попередження більшості видів насильства є подолання гендерних стереотипів в українському суспільстві. Першими від таких стереотипів повинні звільнитися ті, хто працює у сфері профілактики та боротьби з цим явищем. Лише позбувшись їх, можна об'єктивно і неупереджено ставитися як до жертви насильства, так і до кривдника. Вивільнення суспільної свідомості з полону подібних гендерних стереотипів є необхідною умовою подолання насильства в сім'ї [2, с. 24].

Отже, для запобігання насильства в сім'ї батьки не повинні застосовувати методи виховання, що базуються на почуттях сорому, страху та провини. Особливо це важливо для дітей молодшого шкільного віку. Альтернативою насильству у вихованні повинна бути позитивна педагогіка, заснована на заохоченні, конструктивному вирішенні конфліктів, а також створенні сприятливих умов для самоактуалізації особистості дитини і демократичних відносин між членами родини. Ці умови є важливими для дітей обох статей, оскільки вони сприяють гармонізації міжособистісних стосунків. Гармонійні відносини з близькими та значимими людьми не створюють негативних емоційних зарядів, які необхідно потім розряджати в дитячому середовищі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2789-14>.
2. Насильство в сім'ї та діяльність органів внутрішніх справ щодо його подолання: навчально-методичний посібник для курсантів вищих навчальних закладів МВС України / [уклад.: А. Запорожцев, А. Лабунь, Д. Заброта, І. Басиста, І. Дроздова, В. Брижик, О. Мусієнко]. – Київ, 2012. – 246 с.
3. Простір без насильства / [уклад.: О. Діхтієвська, І. Миник]. – Миколаїв, 2013. – 78 с.

Вікторія Мазан,

студентка,

Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ НАСЛІДКИ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЛЯ НАД ДІТЬМИ

У статті розглянуто види домашнього насильства над дітьми та проаналізовано його наслідки на індивідуальному та суспільному рівнях.

Victoriia Mazan

SOCIAL AND PSYCHOLOGICAL EFFECTS OF DOMESTIC VIOLENCE AGAINST CHILDREN

The article outlines the kinds of domestic violence against children and analyzes its effect on the individual and social levels.

Сім'я відіграє важливу роль у житті кожної особистості. Саме у сімейному середовищі закладається майбутня модель поведінки дитини, забезпечується її соціалізація, формуються та задовольняються індивідуальні потреби. Сім'я має забезпечувати гармонійний розвиток дитини та її безпеку, проте досить часто права дитини порушуються, а іноді постає питання про загрозу її життю та здоров'ю.

Сьогодні, коли в незалежній демократичній Україні відбувається розуміння важливості дотримання людських прав і свобод, насильство в сім'ї стає соціально усвідомленою проблемою.

Питанням домашнього насильства у сучасній соціологічній науці приділяється велика увага. Особливе зацікавлення викликають сучасні концепції причин та умов домашнього насильства у дослідженнях окремих вітчизняних та іноземних вчених.

Аналіз цієї проблеми знаходиться в епіцентрі наукових досліджень О. Джужі, В. Гринчака. Різні аспекти досліджуваного явища представлені в наукових працях таких дослідників, як Л. Алексєєва,

К. Бабенко, В. Бондаровська, Я. Волавка, Н. Дмитренко, А. Когаловська, Н. Максимова, Р. Мансудов, М. Московка, Н. Щербак. Практичні і правові ракурси жорстокого поводження з дітьми вивчають Н. Агарова, Н. Асанова, Н. Гайдаренко, В. Квашиш, К. Левченко, І. Лисенко, Г. Лактіонова, І. Трубавіна та ін.

Проте, до цього часу залишаються мало дослідженими проблеми впливу насильства на виховання дітей.

Мета статті – ознайомлення з проблемами насильства над дитиною в сім'ї, його видами та наслідками.

Причини жорстокого поводження з дітьми сягають корінням давніх часів, коли до дітей ставилися як до дорослих, не враховуючи особливості формування ще незрілої особистості. Усвідомлення того, що дитяча психологія є кардинально відмінною від дорослої, ще й досі є притаманне лише незначній частині населення, що призводить до незрозуміння проблем дитини, її потреб, її поведінки, що призводить до неприйняття і до агресивного ставлення, як до чогось неправильного, чужого, що потребує негайної жорсткої корекції [1, с. 16].

Проблема насильства над дітьми стає ще більш актуальною, адже діти – це майбутні дорослі й чим більше вони піддаються насильству, тим більше засвоюють модель поведінки агресора або жертви.

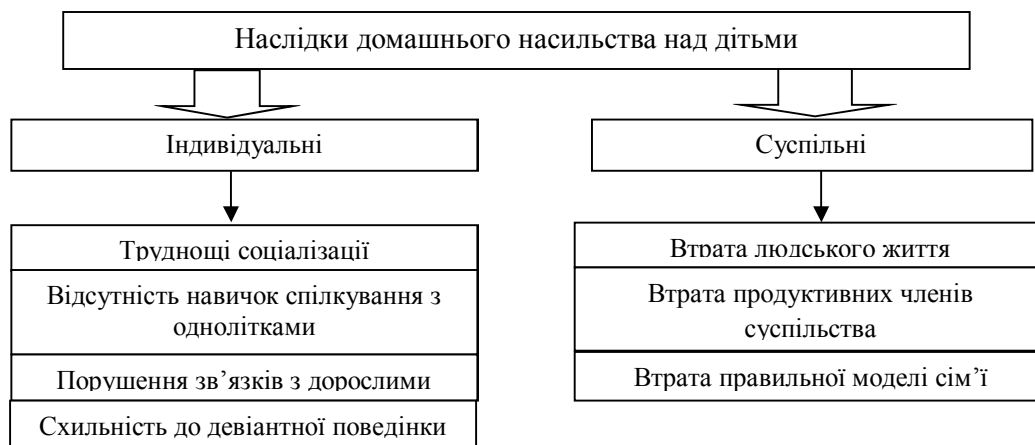

Схема 1. Соціальні наслідки домашнього насильства над дітьми

Проблема насильства над дитиною довгий час була закритою для обговорення та висвітлення, тому їй не приділялося достатньо уваги, не здійснювався облік жертв сімейного насилля, пошук методів корекційно-реабілітаційної роботи та шляхів вирішення означеної проблеми. Сьогодні насильство над дітьми у сім'ях є досить гострою соціальною проблемою, адже це дії, що порушують права і свободи людини. В сучасному суспільстві основна увага звертається на фізичне насильство, коли дитині завдають різних тілесних ушкоджень. Але насильство – це не тільки побої. У Законі України «Про попередження насильства в сім'ї» чітко вказано види насильства в сім'ї: фізичне (штовхання, побої, катування, удари, ляпаси, припікання гарячими предметами, рідинами), сексуальне (втягнення дитини в проституцію, порнобізнес), психологічне (постійна чи періодична словесна образа дитини, погрози з боку батьків, опікунів, учителів, вихователів, приниження її людської гідності, демонстрація ворожості до дитини) та економічне (ненормований робочий день, невивплата заробітної плати, експлуатація праці дітей) [3].

Будь-який з перелічених видів насилля несе за собою наслідки, які негативно позначаються на психологічному стані дитини і подальшому її розвитку. Вони можуть виявлятися у прагненні кудись втекти, сховатися, або у глибокій загальмованості, зовнішній байдужності. Однак, в обох випадках дитина охоплена найгострішим переживанням страху, тривоги і гніву. У дітей старшого віку можливий розвиток важкої депресії з почуттям власної ущербності, неповноцінності.

Серед соціальних наслідків жорстокого поводження з дітьми можна виділити дві категорії, які виявляються одночасно: шкода для жертви і для суспільства (схема 1). Розглядаючи більш детально індивідуальні наслідки домашнього насильства над дітьми, можна виокремити наступні:

Порушення фізичного і психічного розвитку. У більшості дітей, що живуть у родинах, де застосовуються важкі фізичні покарання, лайка на адресу дитини і є «методами виховання», чи в родинах, де діти позбавлені тепла, уваги, наприклад, у родинах батьків-алкоголіків, наявні ознаки затримки фізичного і нервово-психічного розвитку. Н. Максимова називає цей стан дітей «нездатністю до процвітання» [4, с. 15].

Діти, що зазнавали жорстокого ставлення до себе, часто відстають у рості та масі від своїх однолітків. Вони пізніше починають ходити, говорити, рідше сміються, у них спостерігається значно гірша успішність у навчанні, ніж у їхніх однолітків. Та й зовні діти, що живуть в умовах зневаги їхніх інтересів, фізичних й емоційних потреб, виглядають по-іншому, ніж діти, що живуть у нормальних умовах.

Різні захворювання як наслідок жорстокого поводження. Захворювання можуть носити специфічний для окремого виду насильства характер: наприклад, під час фізичного насильства наявні ушкодження частин тіла і внутрішніх органів різного ступеня тяжкості, переломи кісток. Під час сексуального насильства можуть бути захворювання, що передаються статевим шляхом.

Вчені І. Довгаль та Г. Мустафаєв наголошують, що, незалежно від виду і характеру насильства, у дітей можуть спостерігатися різні захворювання, що належать до психосоматичних: ожиріння чи, навпаки, різка втрата ваги, що обумовлено порушеннями апетиту. Під час емоційного (психічного) насильства нерідко бувають шкірні висипи, алергічна патологія, виразка шлунка. Часто в дітей розвиваються такі нервово-психічні захворювання, як заїкання, енурез (нетримання сечі), деякі діти повторно потрапляють у відділення невідкладної допомоги з приводу випадкових травм, отруєнь [1, с. 17].

Психічні особливості дітей, які постраждали від насильства. Практично всі діти, що постраждали від жорстокого поводження і зневажливого ставлення, пережили психічну травму, в результаті чого вони розвиваються з визначеними особистісними, емоційними і поведінковими особливостями, що негативно впливає на їхнє подальше життя.

Діти, що зазнали різного виду насильства, самі стають агресивними, що найчастіше виливається на більш слабких: молодших за віком дітей чи тварин. Часто їхня агресивність виявляється в грі, часом спалах їхнього гніву не має видимої причини. Деякі з них, навпаки, надмірно пасивні, не можуть себе захистити. І в тому, і в іншому випадку порушується контакт, спілкування з однолітками. У занедбаних, емоційно депривованих дітей прагнення будь-яким шляхом привернути до себе увагу іноді виявляється у вигляді зухвало, ексцентричного поводження [2, с. 22].

Діти, що пережили сексуальне насильство, здобувають невлависті для свого віку знання про сексуальні стосунки, що проявляється в їхній поведінці, в іграх з іншими дітьми чи з іграшками. Навіть маленькі діти, які не досягли шкільного віку, але постраждали від сексуального насильства, згодом самі можуть стати ініціаторами розпусних дій і втягувати в них інших учасників.

Найбільш універсальною і важкою реакцією на будь-яке, а не лише сексуальне насильство, є низька самооцінка, що сприяє збереженню і закріпленню психологічних порушень, пов'язаних з насильством. Особистість з низькою самооцінкою переживає почуття провини, сорому. Для неї характерна постійна переконаність у власній неповноцінності. Унаслідок цього дитині важко домогтися поваги оточуючих, ускладнюється спілкування з однолітками. У цих дітей спостерігаються часті депресії, що можуть продовжуватись навіть у дорослому віці. Це виявляється в приступах занепокоєння, безпричинної туги, почутті самотності, порушеннях сну. У старшому віці у підлітків можуть спостерігатися спроби покінчити життя самогубством [2, с. 23].

Висновки. Як зазначалось вище, будь-який вид насильства формує у дітей і підлітків такі особистісні і поведінкові особливості, які роблять їх малопривабливими і навіть небезпечними для суспільства. Отже, насильство над дітьми – широке поняття, яке включає різні види поведінки батьків та опікунів, інших родичів, учителів, вихователів, будь-яких осіб, які старші або сильніші. Жорстоке поводження з дітьми і зневага їх інтересів можуть мати різні види і форми, але їх наслідки завжди наносять серйозні відбитки на здоров'я, розвитку і соціалізації дитини, нерідко є загрозою її життю або навіть смерті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Методичний посібник для фахівців, які впроваджують корекційні програми для осіб, які вчинили насильство в сім'ї / [уклад. : Ю. Мустафаєв, І. Довгаль]. – К. : 2011. – 192 с.
2. Зайченко С. Насильство над дитиною як соціально-психологічна проблема [Електронний ресурс] / С. Зайченко // Практична психологія – 2009. – № 6. – С. 21 – 23. – Режим доступу : <http://empirints.zu.edu.ua/7334/>.
3. Про пенсійне забезпечення : Закон України №1931-ХІІ від 06.12.1991 року [Електронний ресурс] // Офіційний веб – сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.
4. Максимова Н. Конфліктна сім'я потребує допомоги : про психологічні аспекти попередження насильства в таких сім'ях / Н. Максимова // Практична психологія та соціальна педагогіка. – 2004. – № 7. – С. 14 – 19.